

УДК: 371.34+81'243

DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-73-4-182-188>

Салащенко Ганна Миколаївна,

кандидат педагогічних наук

(Донецький юридичний інститут МВС України,
м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9785-7312>

ВИЗНАЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙНЯТТЯ ЧАСУ З МЕТОЮ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті основну увагу приділено питанням підвищення ефективності процесу міжкультурної комунікації, а саме з'ясуванню особливостей сприйняття часу учасниками спілкування, які належать до різних культур, для усунення бар'єрів, які виникають під час міжкультурної взаємодії. Обґрунтовано актуальність цієї теми для співробітників правоохоронної галузі та здобувачів вищої освіти в галузі «Право» та «Правоохоронна діяльність», адже професійна іншомовна комунікативна діяльність правоохоронців та юристів передбачає необхідність установлення і підтримання контактів не лише із зарубіжними колегами, а й з іноземними громадянами, які належать до різних вікових, професійних, культурних та етнічних груп. Розкрито сутність поняття «міжкультурна комунікація» як процесу взаєморозуміння суб'єктів комунікативної діяльності, які належать до різних етнічних груп; подано основні характеристики цього поняття. Проаналізовано такі показники економічної культури, як розподіл культур на висококонтекстні й низькоконтекстні та параметр часу. Також визначено, що англійська мова, будучи мовою міжкультурного спілкування, є одним із головних складових елементів міжкультурної комунікації і розглядається як засіб спілкування та залучення до культури іншого народу.

Ключові слова: міжкультурна комунікація; параметр часу; висококонтекстні та низькоконтекстні культури; монохронні та поліхронні культури.

Постановка проблеми. Сьогодні у світі відбувається постійне змішування народів, мов, культур, а отже постає проблема виховання терпимості та толерантності до інших культур, зацікавленості й поваги до них, подолання в собі почуття розчарування та роздратованості, яке часто виникає через несхожість культур. Саме тому особливої уваги потребує питання міжкультурної комунікації. Інтеграція світового співтовариства в галузі правових відносин призводить до поступових змін у вимогах, що висуваються до фахової підготовки майбутніх правоохоронців та держслужбовців. Актуальним зараз є також і співробітництво Міністерства внутрішніх справ України з Європейським поліцейським офісом та Інтерполом, що передбачає організацію і проведення спільних заходів із протидії світовій злочинності; обмін досвідом підготовки груп спеціального призначення тощо. Результатом цього є зростання соціального попиту на висококваліфікованих працівників органів внутрішніх справ з достатнім рівнем опанування не тільки іноземної мови, а й здатності здійснювати ефективну міжкультурну комунікацію у процесі професійної діяльності в іншомовному середовищі. Зважаючи на те, що професійна іншомовна

комунікативна діяльність правоохоронців передбачає необхідність установлення та підтримання контактів не лише із зарубіжними колегами, а й з іноземними громадянами, які належать до різних вікових, професійних, культурних, етнічних груп, важливою складовою змісту іншомовної підготовки курсантів закладів вищої освіти МВС України має бути соціокультурний компонент, який передбачає знання культурно-історичних явищ, традицій і побуту свого зарубіжного партнера. У зв'язку з цим у сучасних умовах іноземна мова розглядається як засіб спілкування та залучення до культури іншого народу, що поступово стає домінуючою стратегією викладання іноземної мови у закладах вищої освіти МВС України. Таким чином, особливого значення набуває визначення важливих та актуальних аспектів процесу міжкультурної комунікації, усвідомлення її значення під час підготовки майбутніх представників правової та правоохоронної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття міжкультурної комунікації до наукової термінології вперше було введено Г. Трейгером та Е. Холлом у роботі «Культура та комунікація. Модель аналізу» в 1954 році. Вони визначили міжкультурну, або кроскультурну, комунікацію як ідеальну мету, до якої повинна прагнути людина, якщо вона хоче краще та більш ефективно адаптуватися до навколишнього середовища. Як зазначалося вченими, міжкультурна комунікація виникає в тому випадку, «якщо відправник і одержувач повідомлення належать до різних культур, якщо учасники комунікації усвідомлюють культурні відмінності один одного» [1, с. 171].

Багато науковців, зокрема Є. Верещагін, В. Костомаров, трактують міжкультурну комунікацію як «адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікації, що належать до різних різних національних культур» [2, с. 26].

Відомий культуролог В. Сафонова стверджує, що міжкультурне спілкування функціонально обумовлене комунікативною взаємодією людей, «які виступають носіями різних культурних спільнот через усвідомлення ними або іншими людьми їхньої належності до різних геополітичних, континентальних, регіональних, релігійних, національних та етнічних спільнот, а також соціальних субкультур» [3, с. 18].

Найбільш повне визначення міжкультурної комунікації було запропоновано І. Харлеєвою, яка розглядає її як «сукупність специфічних процесів взаємодії людей, що належать до різних культур та мов» [4, с. 22]. Вона відбувається між партнерами за взаємодією, які не тільки належать до різних культур, а й до того ж усвідомлюють той факт, що кожен із них є «іншим» і кожний сприймає чужорідність «партнера».

На підставі цього ми можемо зробити висновок, що міжкультурна комунікація є складним явищем, навіть умінням, оволодіння яким є досить нелегким та потребує значної і серйозної підготовки.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення та вивчення особливостей сприйняття часу представниками різних культур та мов для забезпечення ефективного процесу міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Сучасний етап розвитку нашого суспільства характеризується значним поширенням політичних, економічних та соціальних зв'язків з іншими країнами, що робить більш значущою здатність сторін, що взаємодіють, до діалогу та взаєморозуміння. Успіх під час спілкування з представниками іншої країни залежить від можливостей та здібностей комунікаторів зрозуміти один одного й досягти згоди. Сьогодні особливо актуальним є питання не тільки про необхідність оволодіння іноземною мовою, а й про знання культурно-історичних явищ, традицій і побуту свого партнера з метою запобігання конфліктам культур та непродуктивним діалогам, які найчастіше виникають через нерозуміння, незнання та навіть неповагу до культури іншого народу. Таким чином, у мовних і немовних закладах вищої освіти в процесі вивчення іноземної мови великого значення та необхідності набуває проблема міжкультурної комунікації, знання та ефективне використання її складових.

Міжкультурна комунікація є процесом взаєморозуміння суб'єктів комунікативної діяльності, які належать до різних етнічних груп. До основних її характеристик відносять взаємодію, терпіння та прагнення досягти міжнаціональної свідомості в різних сферах суспільно-економічного життя. Головним складовим елементом міжкультурної комунікації вважають мову міжнародного спілкування, при цьому «іноземна мова вже не є самоціллю, а розглядається як засіб спілкування та залучення до культури іншого народу; етнічна свідомість та міжнаціональна злагода» [1, с. 170].

Із середини ХХ століття багато вчених намагалися зробити спроби типологізації культури, що призвело до появи теорії міжкультурної комунікації, яка вивчає особливості взаємодії різних типів культур. До однієї з них належить концепція культур Е. Холла, який запропонував розглянути різні показники економічної культури. Одним із таких показників є розподіл культур на низькоконтекстні та висококонтекстні.

До основних характеристик низькоконтекстних культур відносять: незначну роль неформальних мереж інформації, оскільки люди цієї культури відгороджують особисте життя від професійно-соціального; велике значення усного та писемного мовлення; аналіз того, що відбувається та більш точний і чіткий виклад теми. До країн з низькоконтекстною культурою належать Північна Америка, Австралія, Скандинавські країни, Німеччина та Швейцарія.

Висококонтекстні культури відрізняються тим, що в них є високий відсоток неформальних інформаційних мереж, які характеризуються постійною тісною взаємодією між членами сім'ї, родичами, друзями, колегами з роботи та який дає змогу людям бути практично завжди проінформованими всебічно. Представники цієї культури люблять натяки, метафори, легко читають «між рядків». До країн з висококонтекстними культурами відносять Саудівську Аравію, Китай, Японію, Латинську Америку, Росію, держави Середземноморського узбережжя [5].

Другим і, на нашу думку, найбільш значущим показником економічної культури є параметр часу, який передбачає ставлення людей до цієї категорії відповідно до їхнього типу та виміру культури. Слід зазначити, що в усіх культурах параметр часу є важливим показником темпу, ритму життя та діяльності. Ставлення до часу та його цінність великою мірою впливають на типи та форми спілкування людей. Саме тому в процесі спілкування та взаємодії з представниками інших культур необхідно брати до уваги їхнє ставлення до концепції часу, а не керуватися своїми власними вимірами та уявленнями. Ще з давнини і донині всі процеси людства залежали від часу та регулювалися його ритмом, який поступово набув культурного значення, оскільки став регулювати та визначати характер певних культурних процесів. В одних культурах ритм часу повільний, в інших – досить швидкий, а отже він може ізолювати людей один від одного або поєднувати. Саме здатність змінювати свій ритм часу відповідно до ритму свого партнера є важливою передумовою ефективного процесу комунікації. Наприклад, якщо запізнення на зустріч в західній культурі є виявом непунктуальності та інколи неповаги до свого партнера, то на Сході цим нікого не здивуєш: такі речі для представників східної культури є нормою. Отже, відповідно до способу використання та ставлення до часу культури поділяються на два типи – моноактивні (монохронні) та поліактивні (поліхронні). Розподіл культур на монохронні та поліхронні запропонував культуролог Е. Холл. Як він зазначав, час є одним із важливих концептів, який знаходиться під впливом культури. Монохронні та поліхронні часові системи встановлюють пріоритети для людей та їхніх функцій у різних сферах життя. Таким чином, належність людини до монохронної або поліхронної культури визначає певні правила її поведінки, які необхідно знати під час взаємодії та співробітництва [6].

До країн монохронної культури відносять деякі країни Північної Європи (скандинавські країни), Англію, Японію, сполучені Штати тощо. Час у таких країнах є строго регламентованим, а діяльність людини підпорядкована чіткому графіку, де кожен знає, чия

черга наступна і хто саме відповідає за певний сегмент роботи. Кожну справу виконують своєчасно і тільки після цього беруться за іншу. Пріоритетом є визначення завдання та його виконання, а не відносини в колективі та взаємодія з колегами, саме тому допомога колеги розцінюється та цінується переважно з точки зору ефективності справи, досягнення поставленої мети та відповідності часовим рамкам. Слід додати, що час у монохронній культурі сприймається як лінійне явище або система, відповідно до якої життя – це прямий шлях часу або, як його назвав О. фон Бісмарк, «струм часу», рухаючись по якому, всі суспільства людства переживають погані й хороші періоди та йдуть уперед або лишаються в минулому [7]. Для представників монохронної культури час можна економити, втрачати, наздоганяти або прискорювати, і саме так він допомагає підтримувати порядок в організації життя. Отже, час домінує над культурною, соціальною та діловою сферами діяльності. Час визначає та координує всі дії людей, а також формує відносини багатьма різними способами. Чітке виконання плану або розкладу дає можливість людині виконувати одну справу за раз, однак заперечує тим самим контекст. Час є засобом установаження та дотримання порядку.

Наприклад, в Англії, яка відноситься до монохронної культури, час відповідно сприймають як лінійне та обмежене явище, яке неможливо надолужити. Найвідомішими метафоричними висловами, що характеризують лінійну часову систему та ідентифікують належність людини до монохронної культури є: «Time is money» / «Час – це гроші»; «I have invested a huge amount of time on them» / «Я витратив на них чимало часу», «Time flies» / «Час плине»; «Don't waste your time» / «Не втрачайте час даремно»; «Thank you for your time» / «Дякую за ваш час»; «Run out of time» / «Час вийшов»; «Time is a valuable commodity» / «Час – це цінність»; «It's high time» / «Уже час» тощо. Ці приклади підтверджують, що робота асоціюється з часом, що на неї був витрачений. Саме тому час у монохронній культурі сприймається як лінійний, обмежений ресурс, який неможливо правити.

Серед країн поліхронної культури найвідомішими та найяскравішими представниками є країни Латинської Америки, Близького Сходу, деякі країни-вихідці зі Співдружності Незалежних Держав (у тому числі Україна) та країни Середземномор'я. Час серед представників цієї культури розподіляється таким чином, що водночас можна виконати декілька справ, видів діяльності, а отже він постає як об'ємне, циклічне та нелінійне явище. Для країн цієї культури час має значення, проте більшу роль відіграють міжособистісні стосунки, почуття та наявність взаємодопомоги і взаємодії в колективі. Дружні відносини для таких культур більш важливі, ніж поставлені строки виконання роботи, а особистісні стосунки є вищими за інтереси справи. Якщо протягом зустрічі або наради, на яку було виділено певний час, не встигають обговорити всі питання, представники поліхронної культури більш схильні продовжити дискусію та завершити порядок денний, незважаючи на те, що час вичерпано. Питання пунктуальності та дотримання розпорядку дня не відіграють величезного значення, однак усі справи реалізуються в повному обсязі. Отже, поліхронні часові системи характеризуються виконанням декількох речей одночасно. Вони акцентують більше уваги на залученні людей до роботи та завершеності процесу їхньої взаємодії, ніж на дотриманні ними певного графіку роботи. Поліхронні люди постійно взаємодіють та контактують з декількома співробітниками, а дотримання ними розкладу є можливою, однак доволі складною справою, поки вони технічно не опанують монохронну систему, що, як зазначав Е. Холл, можна порівняти з вивченням іноземної мови [6]. Яскравим прикладом поліхронної культури є ситуація, добре відома в нашій країні, коли посадова особа одночасно розмовляє по телефону, підписує документи, які йому подає його помічник, та знаком показує на стілець тому, хто увійшов до кабінету. Ще одним прикладом є досить демократичне ставлення до пунктуальності: Вам можуть призначити зустріч о 12 годині, але коли Ви прийдете, виявиться, що людина ще зайнята, і Ви можете почути традиційне

вибачення «I'm sorry» або фразу «Could you wait for a couple of minutes, please» / «Чи не могли б Ви зачекати пару хвилин?», а інколи – навіть досить імперативне речення «Wait, please!» / «Зачекайте, будь ласка!».

Таким чином, для монохронних та поліхронних культур характерним є їхнє різне ставлення до питання пунктуальності. Якщо запізнення на півгодини або годину для країн Латинської Америки є нормальним, то в Англії, Німеччині, Сполучених Штатах це може бути розцінено як вияв неповаги до колег або відсутність зацікавленості справою, і це здебільшого призводить до конфлікту або має інші негативні наслідки. Як правило, жоден контакт між людьми, що належать до різних культур, не проходить без стресу. При цьому дуже складно уникнути негативних емоцій, якщо доводиться підлаштовуватися під іншу часову систему. Для тих, хто належить до монохронної культури, поліхронний розклад несе розчарування та є складним з точки зору ефективного керування робочим процесом. І навпаки, представники поліхронної культури вважають монохронну систему так званою «тиранією часу» [6]. Тут важливо завжди пам'ятати, що на вчинки людей з іншої системи часу не можна реагувати точно так, як на ті ж вчинки людей зі своєї часової системи. Багато дій, наприклад, запізнення або раптове перенесення зустрічі, передбачають інше, а іноді й просто протилежне значення.

Обидві системи або культури мають свої переваги та недоліки, сильні та слабкі сторони. Організації, що працюють у монохронному режимі, стають досить успішними, ефективними та швидко розширюються. Проте їхньою слабкою стороною є байдужість до людства та низька цінність особистості. Чітка та жорстка система існування змушує таких людей беззастережно підкорятися часовому режиму та розкладу. На відміну від монохронної системи, організації, що дотримуються поліхронної культури, значно менші за обсягом та на керівні позиції висувають більш обдарованих і талановитих людей. Для них людський фактор є важливішим, ніж дотримання графіку, однак саме через це вони більш повільні у своєму розвитку та встановленні ділових зв'язків із закордонними партнерами.

Отже, кожній культурі притаманна своя логіка і своє уявлення про світ. Те, що є важливим та значущим для одної культури, може бути несуттєвим для іншої. Кожна культура містить у собі цілу низку ключових елементів, так званих культурних категорій. Саме вони більшою мірою визначають способи, стиль спілкування та поведінку людей. Знання та врахування цих категорій під час міжкультурних контактів, особливо у професійній сфері, становлять основу культурної грамотності та забезпечують ефективність міжкультурної комунікації на будь-якому рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За останні десятиліття завдяки взаємодії різних країн у соціально-професійних, політичних, культурних напрямках, розширенню їхньої сфери спілкування виникла необхідність у налагодженні міжнародних контактів, що передбачає не тільки подолання мовного бар'єру, а й формування готовності до міжкультурного діалогу, запорукою якого є розуміння культурних відмінностей інших людей, визнання можливості та правомірності інакшого бачення дійсності.

Міжкультурна комунікація є процесом досить складним за своєю суттю, трудомістким, однак цікавим. Вона становить сукупність специфічних процесів взаємодії людей, які не тільки належать до різних країн і культур, а й до того ж усвідомлюють той факт, що кожний із них є «іншим» і кожен толерантно сприймає національні та культурні відмінності свого «партнера». У статті проаналізовано відмінності, які стосуються ставлення представників різних культур до такого важливого показника темпу та ритму життя, як параметр часу. Було з'ясовано, що сприйняття часу та його цінності значною мірою впливає на типи та форми спілкування, а врахування відмінностей ставлення до нього під час взаємодії людей, що належать до різних країн та культур, запобігає непорозумінню,

контекстним помилкам і водночас сприяє та забезпечує високий рівень міжкультурного діалогу його учасників.

Успішне використання мови – це вміння створити атмосферу загальної важливості спілкування для всіх його учасників, що позитивно впливатиме на його результативність. Досягнення високої ефективності міжкультурного спілкування значною мірою залежить від формування міжкультурної компетенції його комунікантів, яка передбачає вивчення іноземної мови з обов'язковим урахуванням соціокультурного аспекту, без якого не може бути ефективного практичного оволодіння мовою. Одним із таких аспектів, який потребує більш детального вивчення та аналізу, є розподіл країн відповідно до типу культур за контекстною спрямованістю, що може бути предметом нашого подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Андреева С. М., Андреева А. М. Межкультурная коммуникация как один из способов развития цивилизаций в поликультурном социуме. *Научные ведомости*. 2013. № 23 (166). Выпуск 26. С. 170–177.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. М., 1993. 246 с.
3. Сафонова В. В. Культуроведение в системе современного языкового образования. *Иностранные языки в школе*. 2001. № 3. С. 17–24.
4. Харлеева И. И. О гендерных подходах к теории обучения языкам и культурам. *Известия Российской академии образования*. 2000. № 1.
5. Герман Н. Ф. Предотвращение конфликтов и достижение взаимопонимания в деловой межкультурной коммуникации. *Вестник Челябинской академии культуры и искусств*. 2013. № 1 (33).
6. Hall E. T. The silent language in overseas business : Harvard business review. 1960.
7. Hall E. T. Understanding cultural differences: Germans, French and Americans. Intercultural Press, 1990. 196 p.
8. Гураль С. К., Смокотин В. М. Межязыковая и межкультурная коммуникация в период глобализации. *Язык и культура*. 2013. № 4 (24). С. 14–23.
9. Євдокімова В. В. Міжкультурна комунікація у соціальній роботі : навчально-методичний посібник. К.: Університет «Україна», 2018. 191 с.

References

1. Andreeva, S. M., Andreeva, A. M. (2013). Mezhhkul'turnaya kommunikaciya kak odin iz sposobov razvitiya civilizacij v polikul'turnom sociume [Intercultural communication as one of the ways of developing civilizations in a multicultural society]. *Nauchnye vedomosti*. № 23 (166). Vypusk 26. S. 170–177 [in Russian].
2. Vereshchagin, E. M., Kostomarov, V. G. (1993). YAzyk i kul'tura [Language and culture]. M. 246 s. [in Russian].
3. Safonova, V. V. (2001). Kul'turovedenie v sisteme sovremennogo yazykovogo obrazovaniya [Cultural studies in the system of modern language education]. *Inostrannye yazyki v shkole*. № 3. S. 17–24 [in Russian].
4. Harleeva, I. I. (2000). O gendernyh podhodah k teorii obucheniya yazykam i kul'turam [On gender approaches to the theory of teaching languages and cultures]. *Izvestiya Rossijskoj akademii obrazovaniya*. № 1 [in Russian].
5. German, N. F. (2013). Predotvrashchenie konfliktov i dostizhenie vzaimoponimaniya v delovoj mezhhkul'turnoj kommunikacii [Preventing conflicts and achieving mutual understanding in business intercultural communication]. *Vestnik CHelyabinskoy akademii kul'tury i iskusstv*. № 1 (33) [in Russian].
6. Hall E. T. The silent language in overseas business : Harvard business review. 1960.
7. Hall E. T. Understanding cultural differences: Germans, French and Americans. Intercultural Press, 1990. 196 p.
8. Gural', S. K., Smokotin, V. M. (2013). Mezhyazykovaya i mezhhkul'turnaya kommunikaciya v period globalizacii [Interlanguage and intercultural communication in the period of globalization]. *YAzyk i kul'tura*. № 4 (24). S. 14–23 [in Russian].
9. Ievdokimova, V. V. (2018). Mizhhkulturna komunikatsiia u sotsialnii roboti : navchalno-metodychni posibnyk [Intercultural communication in social work : a textbook]. K.: Universytet «Ukraina». 191 s. [in Ukrainian].

Salashchenko Ganna,
PhD in Pedagogics
(Donetsk Law Institute, MIA of Ukraine, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9785-7312>

THE DEFINING OF PECULIARITIES OF TIME PERCEPTION WITH THE PURPOSE OF INCREASING THE EFFICIENCY OF INTERCULTURAL COMMUNICATION PROCESS

The article focuses on improving the efficiency of the process of intercultural communication, namely the finding out of the peculiarities of time perception by the participants of communication, who belong to different cultures, to eliminate barriers that arise during intercultural interaction between them. The relevance of this topic for lawyers, law enforcement officers and applicants for higher education in the field of "Law" and "Law Enforcement" is justified, because professional foreign language communication activities of law enforcement officers and lawyers require the establishment and maintenance of contacts not only with foreign colleagues but also with foreign citizens of different age, professional, cultural and ethnic groups. The article reveals the essence of the concept of "intercultural communication", presents its main characteristics; analyzes indicators of economic culture such as the division of cultures into high-context and low-context and time parameters. It also determines that English, as the language of intercultural communication, is one of the main components of intercultural communication and is considered as a means of communication and involvement in the culture of the other people. It has been found out that the perception of time and its value significantly affects the types and forms of communication, and taking into account the differences in attitudes towards it when interacting with people from different countries and cultures, prevents misunderstandings, contextual errors and promotes and ensures a high level intercultural dialogue of its participants. Successful application of language is the ability to create an atmosphere of general importance of communication for all its participants, which will positively result in its effectiveness. Achieving high efficiency of intercultural communication largely depends on the formation of intercultural competence of its communicators, which involves learning a foreign language with obligatory consideration of the socio-cultural aspect. So, the defining and study of important and relevant aspects of the process of intercultural communication during the training of future lawyers and law enforcement officers become especially important.

Key words: *intercultural communication; high-context cultures; low-context cultures; time parameter; monochronic and polychronic cultures.*

Надійшла до редколегії 20.10.2020